

Het kasteel van Lassus in Hamoir

Het kasteel van Lassus is gelegen in een gehucht van de gemeente Hamoir¹, op ongeveer 25 km ten zuidoosten van Hoei en 40 km ten zuiden van Luik. Het kasteel ligt in een groene omgeving, langs de Ourthe, en vormt een interessant architecturaal geheel dat bovendien de verdienste heeft dat het een afspiegeling is van de historische evolutie van onze kastelen. Het werd recent gedeeltelijk ingericht als vakantiewoning.

*Door Jean-François Ranscelot *, Jean-Louis de Schaetzen **
en François-Emmanuel de Wasseige ***

▲ Ill. 1 – De grafsteen van Walthère de Maillen en zijn echtgenote Jeanne de Hodister – die respectievelijk in 1603 en in 1630 overleden – in de kasteelkapel van Lassus (foto F.-E. de Wasseige).

DE BEWONERS Oorsprong

We weten maar heel weinig over de vroege geschiedenis van het kasteel van Lassus². Vanaf de 12de eeuw woonde in het gehucht Lassus een dorpsgemeenschap. In die tijd leefden de bewoners al bijna vijf eeuwen onder het gezag

van het abdijsvorstendom Stavelot. In de 13de eeuw bezaten de erfelijke burgemeesters van Hamoir en Xhignesse³ er een “vesting”; het gaat mogelijk om de slottoren die nog altijd bestaat.

Er is een schrijnend gebrek aan documenten met betrekking tot de bewoning van deze slottoren: het staat echter vast dat de toren in de 16de eeuw eigendom was van de familie de Hodister.

De familie de Maillen

In 1580 werd het landgoed eigendom van het machtige huis Maillen door het huwelijk van Marie de Hodister met Walthère de Maillen. Deze illustere familie heeft een belangrijke rol gespeeld in de middeleeuwse geschiedenis van onze gewesten: op het einde van de 12de eeuw was Guillaume de Maillen immers de opperstalmeester van Boudewijn, graaf van Vlaanderen en Henegouwen, en keizer van Konstantinopel.

Guillaume koos als wapenschild, als kenmerkend teken van zijn taak, een schild “in goud, met drie rode paardenkammen, twee bovenaan en één onderaan”⁴. In Lassus prijken de wapenschilden van de familie de Maillen op drie verschillende plaatsen : op de prachtige gisant in de kasteelkapel (Ill. 1); op een tegel die is ingewerkt in de noordwestelijke toren, met daarop het opschrift “JEH DE MAIEHEN S^r DE VILLE MAY^r HEREDITAIRE DE HAMOIR - 1612” (Ill. 2); en op een steen (Ill. 3) die in 2015 heel

De kasteelkapel

De Sint-Petrus-en-Pauluskapel, die op een honderdtal meter ten westen van het kasteel stond, werd door de familie de Maillen gebouwd in 1633, en zou in de plaats zijn gekomen van een huiskapel uit de 13de eeuw¹.

In 1848 werd de kapel door de familie de Donnea gebouwd in kalkbreuksteen.

Aan beide kanten van de ingang kunnen we twee grafstenen bewonderen die zowel historisch gezien als uit esthetisch oogpunt interessant zijn : op de eerste staan Walthère de Maillen en zijn echtgenote Jeanne de Hodister (17de eeuw) en op de tweede het wapenschild van François-Gaspard de Donnea (1702-1768) en zijn echtgenote Dieudonnée de Hardenne (1703-1765).

Op het kleine kerkhof dat aan de kapel grenst, zijn nog altijd de graven van de families de Donnea en Ranscelot te vinden.

¹ Zie de gedetailleerde beschrijving in *Le Patrimoine monumental de la Belgique. Wallonie*, vol. 16.1, Luik, 1992, p. 503-504.

toevallig werd teruggevonden, op de bodem van de Ourthe in 2015...

Gedurende bijna twee eeuwen bleven het kasteel en het domein van Lassus in handen van de afstammelingen van Walthère: Jehan en dan zijn broer Paul (1647); Walthère II (1666) de Maillen, echtgenoot van Marie de Laverne, vanaf 1682; hun zoon Jean-Claude, kanunnik (1698), en dan zijn broer Jacques-François de Maillen (1722), echtgenoot van Marie-Elisabeth de Brant. De zoon van die laatsten, Claude-Walthère de Maillen, echtgenoot van Marie de Savary, verkocht de mayerie van Hamoir en Xhignesse op 3 februari 1751⁵.

De familie de Donnea

De familie de Donnea⁶ was afkomstig uit Luiks Haspengouw en verhuisde in het begin van de 17de eeuw naar Luik om met succes hun geluk te beproeven in de metaalindustrie. Ze beheerden hun fabriek in Saudheid (een buitenwijk van Luik) op een getalenteerde en bedachtzame manier en slaagden erin om hun producten – spijkers, ijzeren staven, kanonballen, enz. – in heel Europa te verkopen, waardoor ze in de loop der jaren een aanzienlijk fortuin konden vergaren.

Het was dus een François-Gaspard de Donnea (1703-1765) op het toppunt van zijn macht die in 1751 de mayerie van Hamoir kocht. Met zijn echtgenote

ILL. 2 – De steen met het wapen van de familie de Maillen (foto F.-E. de Wasseige).

ILL. 4 – Kanunnik Hubert-Joseph de Donnea, ten laatste rond 1760 (privécollectie).

Dieudonnée de Hardenne (1702-1768) aan zijn zijde legde de Donnea zijn hart en ziel in de restauratie van het oude domein, bijvoorbeeld door alle daken te moderniseren. Na het verheffen van zijn leen bij het vorstendom Stavelot, waarvan Hamoir nog altijd afhing, nam François-Gaspard de Donnea zijn taak als erfelijke burgemeester, die heel wat rechten en plichten met zich meebracht, heel serieus. Als orgelpunt van zijn klim op de maatschappelijke ladder werd hij in 1763 in de adelstand verheven door de graaf van Zeyll en kreeg hij de titel van ridder⁷.

Bij het overlijden van François-Gaspard,

kwamen het kasteel, het domein en de taak van erfelijke burgemeester in handen van zijn zoon, kanunnik Hubert-Joseph (1731-1801 – ILL. 4). Die laatste verbeterde het kasteel nog door er onder andere een opmerkelijke huiskapel te laten inrichten (ILL. 5) en door onder het dak een uurwerkmechanisme te installeren dat verbonden was met een wijzerplaat en twee klokken (1776) en dat het werk was van de Luikse meester-ambachtsman Mathieu Boty (zie kader).

Ondanks enkele problemen als gevolg van de Revolutie had het kasteel niet echt te lijden onder de verandering

ILL. 3 – De steen met wapenschild die werd teruggevonden op de bodem van de Ourthe (foto F.-E. de Wasseige).

ILL. 5 – De huiskapel die werd ingericht tegen het einde van de 18de eeuw (foto F.-E. de Wasseige).

Het uurwerk

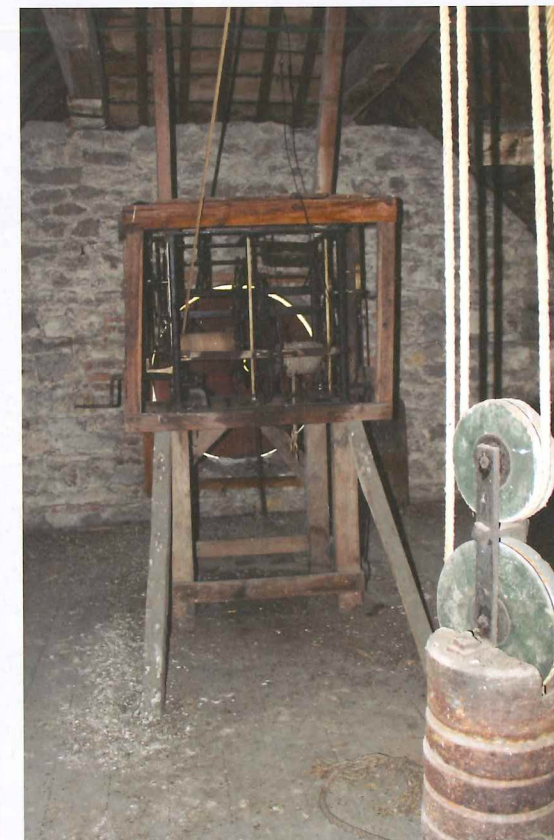
Het uurwerk op de oostelijke gevel werd in 1776 gemaakt voor Hubert-Joseph de Donnea, en bleef bewaard bij de twee grote verbouwingen (in de jaren 1850 en 1897) van dit deel van het kasteel.

Het mechanisme zit in één van de zolders van het kasteel en is het werk van Mathieu Boty; het bestaat uit verschillende elementen: een raderwerk voor de beweging met pendule; een ander raderwerk voor het slaan van de uren en de halve uren; twee gewichten met katrol.

Het mechanisch uurwerk dreef een wijzer aan op een van een stalen plaat gemaakte wijzerplaat met een diameter van 1m28, die in een opening in de oostelijke gevel van het kasteel was geplaatst: de Romeinse cijfers en de wijzer waren verguld met bladgoud. Boven het uurwerk, aan de nok van het dak, hangen twee klokken aan een houten balk met daarboven een klein zinken dak dat fungeert als klokkentorentje.

Dit uurwerk, dat nog tot in de jaren 1960 werkte, ritmeerde toen het leven van het gehucht Lassus wanneer de twee oude klokken luiden.

Recent werd een project voor restauratie onder leiding van de vzw "Association campanaire wallonne" ingediend bij het Waals Gewest. Hopelijk wordt het een succes ...

De familie Boty, een dynastie van Luikse meester-uurwerkmakers

Mathieu Boty, actief in Luik in 1788

In de Gazette de Liège van 4 april 1788 is "Mathieu Boty (sic), uurwerkmaker" vermeld, en in de krant van 6 augustus 1788 staat "Mathieu Boty (sic), uurwerkmaker in Vinave d'Isle, zijn zoon Nicolas"

Nicolas Boty (1771-1788)

In 1771 was Nicolas Boty meester-uurwerkmaker in Luik "aan de Pont d'Isle". Op 21 december 1774 verbleef hij in Vinave d'Isle, waar nieuwsgierige wandelaars een astronomisch uurwerk met beiaard kunnen bewonderen. Zijn zoon Mathieu-Joseph en zijn schoonzoon Joseph Lacroix waren ook uurwerkmakers.

Mathieu-Joseph Boty (1799-1816)

Mathieu-Joseph Boty was de zoon van Nicolas en trouwde in 1816 met Marie-Ida Lefebvre. In 1799 had hij een uurwerkatelier "aan Neuvise nr. 960" en op 7 januari 1803 verhuisde hij naar de rue Neuvise nr. 941 in Luik. Hij tekende ook met "Boty M.-J., fils". Zijn werken en die van zijn vader zijn tentoongesteld in het Goud-, Zilver- en Klokmuuseum in Schoonhoven en in het François Duesberg-museum in Bergen.

(Bron: Eddy Fraiture, *Belgische Uurwerken en hun Makers – Horloges et horlogers belges* AZ, Leuven, 2009, 638 p.)

▲ Ill. 6 – Georges Chaudoir (1847-1923), die het kasteel van Lassus in 1897 kocht (coll. Familie Chaudoir).

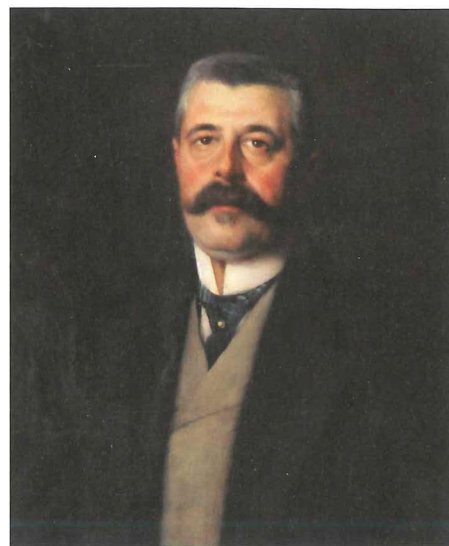
van regime, en de familie de Donnea – André (1733-1807) en dan zijn zoon Charles-Alexis (1776-1857) – die goed georganiseerd en goed gediend waren, bleven hun leven als kasteelheer lijden. We merken echter op dat ze omwille van de communicatieproblemen enkel in Lasnes verbleven van juni tot november, na de jacht, en dat ze de rest van het jaar in hun herenhuis in Luik woonden.

Het laatste gezin dat aanzien verschaftte aan het domein was dat van de zoon van Charles-Alexis, Hubert de Donnea (1822-1891) en zijn echtgenote, geboren Julienne de Spirlet (1822-1870): in de jaren 1850 verbouwden zij immers de oostelijke gevel en creëerden zij een prachtig park in Engelse stijl (door een slordige vijf hectare van het census-kohier af te nemen). Dat park is nog altijd zichtbaar en verschillende opmerkelijke bomen in het park zijn trouwens opgenomen in de inventaris van het Waals Gewest.

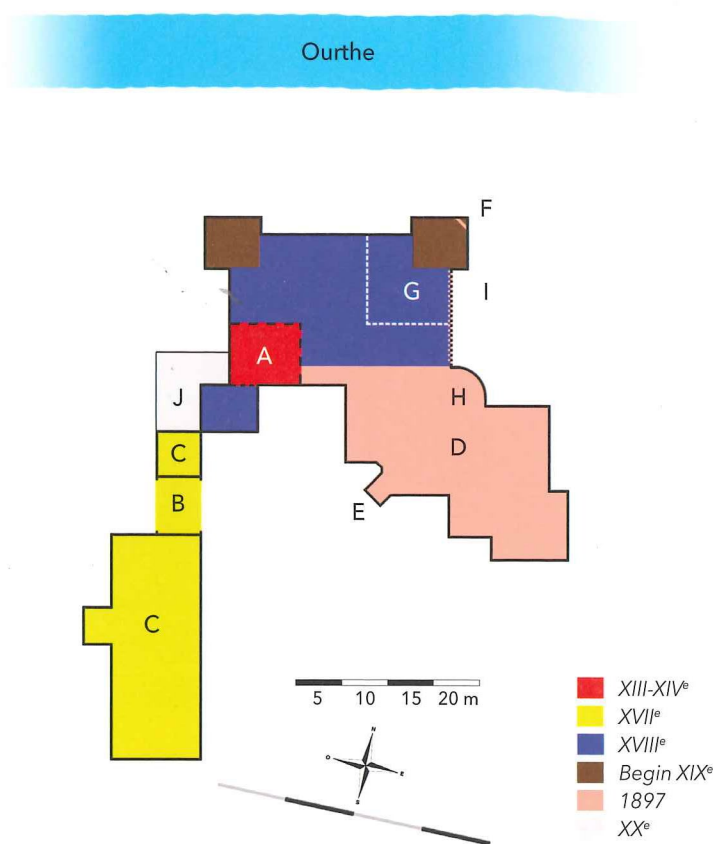
Helaas bleef het domein bij het overlijden van Hubert de Donnea in onverdeeldheid en werd het niet echt meer beheerd, met als gevolg dat het in 1897 verkocht werd.

De familie Chaudoir

De familie Chaudoir was afkomstig uit Dinant en heeft zich altijd gespecialiseerd in de koperindustrie: daarna waren ze te vinden in de Maasvallei

▲ Ill. 7 – Léopold Ranscelot (1864-1936) en zijn echtgenote, geboren Jeanne Bormans (1874-1945), portretten door Charles Joseph Watelet (1867-1954), olieverf op doek, 55 cm x 65 cm (coll. kasteel van Lassus).

▲ Ill. 8 – Benaderend plan van het kasteel, waarop de verschillende delen en de bouwfasen zijn aangegeven, toestand van 2019 (tekening © F.-E. de Wasseige).

(Namen en Hoei). In 1700 vestigden ze zich in Luik, waar ze een koperfabriek en een klokkengieterij stichtten op de site van de vroegere Saint-Léonard-gevangenis. Thomas-François Chaudoir (1773-1856) maakte ten volle gebruik van een revolutionaire technische

vernieuwing in de zinkbewerking en gaf een opmerkelijke impuls aan zijn industrie. Naast de fabrieken in België had de familie Chaudoir ook een fabriek in Oostenrijk, één in Hongarije en twee in Rusland⁸.

In 1897 kocht een kleinzoon van

Thomas-François, Georges Chaudoir (Ill. 6), die ook industrieel in de metaalnijverheid was, het kasteel en het domein van Lassus, dat hij ingrijpend liet verbouwen.

Georges, bijgenaamd Puck (1873-1930), zoon van Georges, vervulde de functie van burgemeester van Hamoir van 1905 tot 1919. Als verstokte reiziger was hij een overtuigd voorstander van de koloniale expansie in Kongo. Een kleine anekdote: naar verluidt had hij uit Kongo een aap meegebracht die werd opgesloten in een "kooi", die nog zichtbaar is op de zolders⁹. Bij elk bezoek aan het kasteel werd de kooi van de primaat getoond en becommentarieerd, wat een grote indruk maakte op sommige kinderen en andere heel blij maakte...

Puck Chaudoir nam deel aan de Grote Oorlog: als vrijwilliger speelde hij – als hoofdcommandant van de bereden burgerwacht van Luik – een doorslaggevende rol in de slag van Edmolen in oktober 1914. Hij werd overgeplaatst naar het 2de regiment lancers en nam deel aan de militaire operaties in Afrika, en daarna keerde hij terug naar het front in Europa. Op het einde van de oorlog had hij de rang van kapitein en ontving hij de hoogste militaire decoraties voor oorlogsdaden.

Om gezondheidsredenen trok Puck zich terug in Zuid-Frankrijk en verkocht hij zijn domein van Lassus.

De familie Ranscelot

In 1923 werden het kasteel en het domein gekocht door Léopold Ranscelot (1864-1936), industrieel en financier (Ill. 7), afkomstig uit een oude patriciërsfamilie uit de streek tussen Samber en Maas die in het begin van de 20ste eeuw in Luik was neergestreken, in de dynamiek van de industriële ontwikkeling van de Vurige Stede.

Het kasteel werd daarna eigendom van zijn zoon Jean (1897-1982), letterkundige, echtgenoot van Lucie Poswick (1894-1987), die er met energie en smaak in slaagde om het landgoed in goede staat te houden.

In 1987 werd het kasteel overgenomen door hun zoon, Yves (1923-2017), advocaat aan de balie van Luik en burgemeester van Hamoir gedurende een veertigtal jaar; hij moderniseerde het kasteel en na de brand in de jaren 1980 renoveerde hij de bijgebouwen van het kasteel, waar hij de laatste jaren van zijn leven woonde, volledig. In 2015 werd Lassus eigendom van zijn zoon Jean-François, die samen met zijn echtgenote, geboren Sabine Derriks, het gedurfde idee had om de helft van het kasteel om te bouwen tot vakantiewoning en een locatie voor kleine evenementen, waardoor een woning die gigantisch groot was voor uitsluitend familiale bewoning nieuw leven werd ingeblazen (zie kaderp. 14).

▲ Ill. 9 – Het kasteel van Lassus rond 1770, zoals het voorkomt op de Kaart van Ferraris.

HET KASTEEL

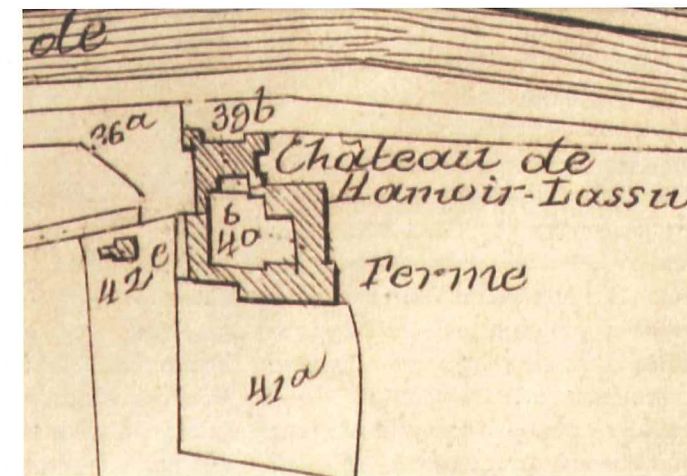
De oorsprong

De slottoren (Ill. 8 – [A]), die van de 13de-14de eeuw dateert¹⁰, was waarschijnlijk de oorsprong van het kasteel; hij heeft vijf verdiepingen, met bovenop een paviljoendak in mansardestijl waarvan het onderste gedeelte van de gebroken kap van het bovenste deel gescheiden is door een dakgoot. Dat dak is – uiteraard – niet origineel: de muren waren van kantelen voorzien, zoals blijkt uit de nog zichtbare merloenen aan de binnenkant en de kantelen die op halve diepte dichtgemetseld zijn. In de loop der tijd werden verschillende openingen gemaakt¹¹, zoals met name een poterne (in de 19de eeuw) en aan de achterkant (westelijke gevel) twee ramen met vensterkruis in de jaren 1960.

17de en 18de eeuw

Ten zuiden van deze slottoren, ervan gescheiden door een ingang voor karren [B], strekken zich de bijgebouwen uit [C], die waarschijnlijk uit de 17de eeuw dateren¹², met een hellend dak afgewerkt met een schild. In de jaren 1980 werd het interieur van die bijgebouwen volledig heringericht naar aanleiding van de verdwijning door brand van de manege die in het verlengde ervan lag.

Op het einde van de 18de eeuw had het kasteelcomplex, volgens de kaart van

▲ Ill. 10 – Ph. Chr. POPP, Perceelplan van de gemeente Hamoir, Brugge, zonder datum, detail (rond 1850-1860?).

Ferraris (ILL. 9), een nagenoeg vierkant grondvlak met een binnenplein.

19de eeuw

Het perceelplan dat na 1841 werd getekend door Popp (ILL. 10) geeft veel duidelijker aan dat drie zijden van het binnenplein de hoeve vormen, en dat het kasteel enkel het gedeelte in het noorden, langs de Ourthe, beslaat; als de kaart van Ferraris en het plan van Popp betrouwbaar zijn, heeft Lassus in de eerste helft van de 19de eeuw grote veranderingen ondergaan.

Dit perceelplan van Popp stemt min of meer – maar niet volledig en niet exact – overeen met de staat van het kasteel zoals gefotografeerd door Émile de Damseaux¹³ rond 1870 (ILL. 11). We merken eerst en vooral op dat, tot bewijs van het tegendeel, deze foto ons de allereerste afbeelding van het kasteel van Lassus geeft, tenminste van de noordelijke en de oostelijke gevel ervan, en van de bijgebouwen in het oosten zoals ze waren rond 1850 en 1897.

We beschrijven wat Damseaux in die tijd heeft gezien.

Links op de achtergrond staat een schuur met een schilddak, zogenaamd “in de stijl van de Elzas”, geflankeerd door een bijgebouw dat voorzien is van een dak met drie schuin oplopende dakvlakken, en waarvan de gevel verschillende traveeën omvat die aan het oog worden onttrokken door Italiëaanse populieren.

Loodrecht op die schuur staat een gesloten gebouw, met één enkele poterne erin.

In het noorden, dus parallel met de Ourthe, is een vleugel gebouwd die bestaat uit vijf traveeën met pilaster en rondboog. Op de benedenverdieping zien we een afwisseling van deuren en ramen in Luikse Lodewijk XV-stijl en op de verdieping halvemaaenvormige ramen; aan de oostkant zien we een travee met een schilddak getooid met een pinakel. Die vleugel was waarschijnlijk een orangerie.

In het midden en rechts op de foto zijn de oostelijke en noordelijke gevel

Paul Demany (Luik, 1859 - Bray-Dunes, 1912)

Architect Paul Demany dankt zijn faam vooral aan de beroemde brug van Fragnée, een elegant bouwwerk in beaux-arts-stijl die is geïnspireerd door de Alexander III-brug (Parijs), die werd ontworpen – samen met ingenieur Émile Jacquemin en beeldhouwer Victor Rousseau –, en dan gebouwd voor de Wereldtentoonstelling van Luik in 1905.

Na een stage bij zijn vader Laurent Demany (1827-1898), die het kasteel van Seraing-le-Château verbouwde en van 1858 tot 1860 het kasteel van Jeneret bouwde (dat werd afgebroken in 1980), werkte Paul bij Émile Janlet (1839-1918) in Brussel. Daarna bouwde hij verschillende privé-woningen, onder andere het Lhonneux-herenhuis in Luik (boulevard d'Avroy, 1893)¹ en villa's, kastelen, enz., tot hij in een ongeluk omkwam in Frankrijk².

Victor Rousseau (Feluy, 1865 - Vorst, 1954)

De Belgische beeldhouwer Victor Rousseau was afkomstig uit een geslacht van steenhouders en werkte gedurende 7 jaar mee aan de bouw van het justitiepaleis in Brussel, ontworpen door architect Joseph Poelaert, en hij bestudeerde het ontwerp met de beeldhouwer G. Hontstont et Ch. Van der Stappen. In 1890 aangemoedigd door de Godecharle-prijs verfijnde hij zijn opleiding twee jaar lang in Parijs, en tijdens reizen naar Londen en Italië. Victor Rousseau ontwikkelde zijn eigen esthetiek en bouwde beetje bij beetje een origineel oeuvre, in de marge van de geest van zijn tijd. Naast Constantin Meunier en Léon Mignon, vertegenwoordigers van het realisme, werd Victor Rousseau “beeldhouwer van zielen”.

Rousseau behaalde de Grote Prijs van Rome in 1911 en de Grote Prijs voor plastische kunsten in 1931 en maakte onder andere een bas-reliëf ter ere van burgemeester Charles Buls (dicht bij de Grote Markt in Brussel; architect: Victor Horta), een bas-reliëf op de hoek van de gevel van het Hannon-herenhuis in Sint-Gillis (architect: Jules Brunfaut) en de standbeelden van de brug van Fragnée in Luik. Twee van zijn werken zijn ook te vinden in Oviedo en in Londen³.

¹ VAN LOO, A. (o.l.v.), *Dictionnaire de l'architecture en Belgique de 1830 à nos jours*, Antwerpen, 2003, p. 254-255.

² DE SEYN, E., *Dictionnaire biographique des sciences, des lettres et des arts en Belgique*, Brussel, 1935, p. 302.

³ PIRON, P., *Dictionnaire des artistes plasticiens de Belgique des XIXe et XXe siècles*, Ohain-Lasne, 2003, dl. 2, p. 382.

Gedeeltelijk zicht op de brug van Fragnée in Luik (foto J. Housen, 2010).

van het kasteel te zien. De oostelijke gevel is voorzien van een trapgevel afgewerkt met een barok fronton, en boven het geheel prijkt een vuurpot. Deze topgevel heeft op elk van zijn drie verdiepingen twee traveeën met een reeks boogjes, met ramen die zijn geïnspireerd op de Lodewijk XV-stijl. Op de benedenverdieping zijn er

driedubbele vensters, met vensterkruis; de zes ramen van die twee traveeën zijn in T-vorm. Uit die elementen blijkt dat deze oostelijke gevel in de 19de eeuw werd veranderd. Onder de vuurpot, in het bovenste deel van de topgevel, is vaag een bas-reliëf te zien waarop het uurwerk is gezet – waarachter we twee klokken onderscheiden die aan de nok

▲ ILL. 12 – Het centrale deel van de noordelijke gevel met zijn fronton, toestand van 2019 (foto F.-E. de Wasseige).

▲ ILL. 14 – Eén van de vondsten van architect Demany: een hoekvenster versierd met een kolonnet (foto F.-E. de Wasseige).

van het dak bevestigd zijn – en net daaronder een wapenschild. In het noorden, langs de Ourthe, zien we de gevel uit de 18de eeuw (ILL. 12), met daarin vier vensteropeningen op elk van de twee verdiepingen, en bovenop een half rond fronton; op de benedenverdieping werd sindsdien van een deur een raam gemaakt. Het geheel van het vierhoekige kasteelcomplex wordt geflankeerd door drie hoektorentjes (in het zuidwesten, het

ILL. 13 – De zuidkant, toestand van 2019. Van l. naar r.: de bijgebouwen; de zuidwestelijke toren en de oude slottoren; het gedeelte dat in 1897 door Demany werd gecreëerd (foto F.-E. de Wasseige).

▲ ILL. 15 – Een ander origineel idee van architect Demany: de hoofdingang, diagonaal geplaatst (foto F.-E. de Wasseige).

noordwesten en het noordoosten) met een paviljoendak van het type mansardedak. Ze hebben uitgelijnde hoekstenen, ramen in Luikse Lodewijk XV-stijl en oculi (of œil-de-bœuf) op de tweede verdieping. Gezien het steenverband van de breukstenen, dat veel regelmatig is dan dat van de rest van het gebouw, en de vooruitstekende raamlijsten die niet voorzien zijn van een sluitsteen, zouden de twee torentjes aan weerszijden van

de noordelijke gevel waarschijnlijk uit het eerste derde van de 19de eeuw dateren¹⁴.

Tot slot zien we, naast het bovenste deel van de slottoren die het geheel van het complex domineert, een lang muurtje van ongeveer een meter hoog dat het jaagpad (hier eerder een simpel gazon waarop blijkbaar wasgoed werd uitgespreid ...) van een tuin scheidde. Van alle architecturale elementen die gekend waren dankzij Émile de Damseaux blijft enkel de noordelijke gevel over.

De grote verbouwingen van 1897

In het midden van de oostelijke gevel is immers op de top van het decoratieve torentje een windwijzer aangebracht met daarop het jaartal “1897”. In dat jaar kocht Georges Chaudoir het kasteel van Lassus, dat hij liet verbouwen door architect Paul Demany (zie kader). Die laatste ontwierp een groot nieuw gedeelte.

Om het geheel van het kasteel cohesie te geven, gebruikte Demany dezelfde materialen – grijze breukstenen, raam- en deurlijsten in blauwe steen... – die op dezelfde manier werden gebruikt: zelfde steenverband, identieke afmetingen en zelfde kleur van de voegen. Die cohesie wordt versterkt door hetzelfde type van dak,

▲ ILL. 16 – Lachende en huilende figuur aan weerszijden van een openslaande deur in de oostelijke gevel (foto F.-E. de Wasseige).

ILL. 17 – Eén van de twee rondbogen, op de hoek van de noordoostelijke toren, gezien vanuit het oosten (foto F.-E. de Wasseige). ▶

▲ ILL. 18 – Nog een voorbeeld van de verbeelding van Demany: het balkon in de vorm van de voorsteven van een boot (foto F.-E. de Wasseige).

een zadeldak voor de gebouwen en een mansardedak voor de torens, met dezelfde leien.

Om een overgang te verzekeren tussen de oude slottoren [A] en zijn eigen reali-

satie [D], dat wil zeggen aan de zuidkant (ILL. 13), nam Demany zijn toevlucht tot heel persoonlijke interpretaties van de middeleeuwse architectuur: een hoekraam versierd met een kolonnet

met een fijn bewerkt kapiteel (ILL. 14), een op een andere manier aangepakt wachttorentje voor de schuine overgang van een volume naar een ander, een diagonaal geplaatste hoofdingang

▲ ILL. 11 – Émile de Damseaux, Hamoir [kasteel van Lassus], foto, c 1870 (© KBR, Prentenkabinet – retouches S. Tassignon).

(ILL. 15 – [E]), enz. We merken terloops op dat hij gevoel voor humor had: op de kapitelen van de verschillende rondbogen staat een lachende figuur tegenover een huilende figuur (ILL. 16). Om de overgang te maken tussen het gedeelte uit de 18de eeuw en zijn werk maakte Demany aan het hoektoertje van de noordelijke en de oostelijke gevel twee rondbogen (ILL. 17) die een schuin ingeplante balkondeur aan het oog onttrekken [F]¹⁵, die een beschermde toegang biedt tot de grote eetzaal [G]. Onze architect moest heel zeker van zichzelf zijn om deze hoekopening te maken, die een kwart beslaat van de omtrek van het torentje in kwestie, waarvan een groot deel van de belasting op één steunpunt rust ... Tot slot heeft Paul Demany voor "zijn" gevels zijn verbeelding en zijn eclectisch talent de vrije loop gelaten: een smeedijzeren baluster "Lodewijk XV" op een balkon in de vorm van een voorsteven van een boot (ILL. 18), een terras in troubadourstijl op bovenmatig grote kraagstenen, en op de insprin-

gende gevel een op zijn minste barokke interpretatie van een erker die in een ander balkon is geïntegreerd.

Om (opnieuw) een zekere coherentie van al zijn werk te waarborgen, aarzelde de Luikse architect bovendien niet om in zijn ontwerp architecturale elementen uit de 18de eeuw te verwerken die hij had overgenomen uit de oudere delen van het kasteel¹⁶, onder andere Lodewijk XV-ramen met kozijnen met kleine vierkantjes, geïnspireerd op de noordelijke gevel uit de 18de eeuw.

We merken tot slot op dat Demany het oude uurwerk en de twee klokken heeft behouden.

Als we de staat van het kasteel rond 1850 (zie ILL. 11) vergelijken met die kort na 1897 (ILL. 19) stellen we vast dat de bovengenoemde "oranjerie" werd vervangen door een slottoren die grenst aan een nieuw, semi-paviljoenvormig gebouw dat voorzien is van een hoekwachttorentje, raamopeningen in verschillende stijlen, dakkapellen met overkapping afgewisseld met andere

dakkapellen – die blijkbaar heel zeldzaam en zelfs uniek zijn, ten minste in België en Frankrijk – en dat we hier "in mansardesstijl volgens Demany" zullen noemen¹⁷, naast andere eclectische elementen.

Op de hoek die wordt gevormd door het oude gedeelte en het nieuwe gebouw heeft het vierkante torentje plaatsgemaakt voor een nieuw peperbustorentje [H].

De oostelijke gevel uit de 19de eeuw [I] werd volledig veranderd: een topgevel "in Elzas-stijl" vervangt de trapgevel, de symmetrie is verdwenen door de toevoeging van de barokke erker en van het balkon waar we het eerder al over hadden, en door de asymmetrische raam- en deuropeningen.

Het lage scheidsmuurtje van de tuin moest plaats maken voor een groot verhoogd terras, omgeven door een imposante op de Lodewijk XIV-stijl geïnspireerde balustrade met dikke steunberen, in de noordelijke hoek afgewerkt met een afwatering en met een staatsietrap op de zuidoostelijke hoek.

▲ ILL. 19 – De oostelijke en de noordelijke gevel (Postkaart, coll. Ghent University Library, Creative Commons – retouches S. Tassignon).

Vakantiewoning op het kasteel

Om het kasteel van Lassus nieuw leven in te blazen, hebben de huidige eigenaars, Sabine en Jean-François Ranscelot, beslist om ongeveer de helft ervan om te bouwen tot een vakantiewoning.

HW&T: Hoe en waarom vatte u het idee op om een deel van uw kasteel om te bouwen?

J.-F. & S. Ranscelot: Toen we dit kasteel erfden – dat veel te groot was voor ons gezin – hadden we al heel wat jaren de overtuiging dat er iets van gemaakt moest worden: na veel getalm over de formule (vakantiewoning of bed en breakfast) en over de locatie (in de bijgebouwen of in het kasteel zelf) hebben we uiteindelijk geopteerd voor de formule van de kleine vakantiewoning (9 personen), wat een groot succes is gebleken.

Hebt u werken moeten uitvoeren? Wanneer zijn ze voltooid?

We hebben uiteraard heel wat werken moeten laten doen, maar we hebben altijd de authenticiteit willen behouden: een volledige renovatie van de elektrische installatie (die dateerde van 1947), een nieuwe douchekamer met geschikte boilers, nieuwe eiken ramen met dubbele beglazing, nieuw bedden-goed, nieuwe schilderijen, nieuwe gordijnen en jaloezieën, oud meubilair waarvoor we de antiekhandelaars en de brocantemarkten hebben afgelopen, bekleden van de fauteuils door de vrouw des huizes, enz.

Deze werken waren klaar in januari 2018 maar in realiteit is, gezien de grote oppervlakte van het kasteel, elk jaar een nieuwe fase van de werken voorzien: de renovatie van de keukens voor 2020 en de isolatie van de tweede verdieping voor het jaar erna.

Is er na de werken een controle geweest? Wat waren de eisen?

Dankzij de efficiënte hulp van de vereniging van eigenaars van vakantiewoningen "Accueil champêtre et Wallonie" (ACW) is alles goed verlopen; we hebben zo de officiële erkenning van onze landelijke vakantiewoning door het commissariaat-generaal voor het toerisme (CGT) verkregen na heel wat controles: elektriciteit, verwarming, veiligheid, toelating van de burge-meester, ...

Wanneer hebt u uw eerste gasten ontvangen? Hoe is dat gegaan?

Onze eerste gasten zijn aangekomen voor de eindejaarsfeesten van 2017: alles is schitterend verlopen: we hebben heel snel vertrouwen gekregen om onze activiteiten verder te zetten.

Welke ruimte in het kasteel reserveert u voor het gedeelte "vakantiewoning"?

Een deel van het "nieuwe kasteel" (1897) is voorbehouden voor de gasten: dat omvat drie grote kamers, twee grote salons, een ingerichte keuken en een speelruimte voor de kinderen.

En buiten?

Onze gasten beschikken over een groot terras en een afgezonderd deel van de tuin; ze kunnen ook genieten van het park en van het tennisterrein.

Bent u tevreden over uw investering?

Ja, heel tevreden. Onze bezettingsgraad is uitstekend: alles is

elk weekend en tijdens de schoolvakanties volzet, en we hebben ook enkele reserveringen voor weken buiten het seizoen.

Bij het lezen van ons gastenboek werd ons duidelijk wat de redenen voor het succes van onze vakantiewoning zijn: een heel aantrekkelijke streek (12 km van Durbuy), een uitzonderlijk kader, de aantrekkingskracht van de "oude stenen" en de droom om een tijdje in een authentiek kasteel te wonen.

Blijkbaar worden de manier waarop we mensen verwelkomen (in de twee landstalen) en onze beschikbaarheid (een bezoek aan het kasteel wordt gratis aangeboden aan alle groepen) ook erg op prijs gesteld.

Wat maakt uw vakantiewoning bijzonder?

We hebben onze activiteiten altijd familiaal willen houden: wij willen en kunnen trouwens ook niet de "grote menigte" ontvangen. We hebben immers niet de geschikte infrastructuur (personeel, ...) en we willen in elk geval een zekere rust houden.

Verder wilden we ons drie dochters bij ons project betrekken: onze vakantiewoning is dus een kleine familiezaak geworden; we halen er enorm veel voldoening uit. Het kasteel leeft weer op en heeft, in een andere vorm, zijn levendigheid van vroeger teruggekregen.

Hebt u uitbreidingsplannen?

Ja: we zouden de kleine evenementen voor families (familiebijeenkomsten, verjaardagen, enz.) nog willen uitbreiden voor een vijftigtal personen, en ons wagen aan het zakelijk toerisme: organisatie van kleine seminars en andere soortgelijke activiteiten. We staan daarnaast open voor alle soorten activiteiten: heel binnenkort krijgen we zo een rockgroep over de vloer die een clip komt opnemen, en we hebben een familiefeest in kostuums uit de tijd van Lodewijk XIV georganiseerd. Dus waarom niet de opname van een film of een televisiereeks?

Inlichtingen:

Sabine Ranscelot: 0474 42 41 35

info@chateaudelassus.com - www.chateaudelassus.com

Sabine en Jean-François Ranscelot

ILL. 20 – Links van de bijgebouwen van het kasteel bevond zich de grote manege (detail van een postkaart, c. 1965, coll. kasteel van Lassus).

20ste eeuw

Ter nadere informatie merken we op dat een afdak met leien werd geplaatst [1] aan de zuidwestelijke kant, en dat een immense manege (ILL. 20), die in de jaren 1980 door een brand werd verwoest, verdwenen is; die manege omvatte een rijpiste, veertien boxen voor paarden, twee hooizolders, een zadelmakerij en drie kamers voor stalknechten.

ILL. 22 – De grote eetkamer uit de 18de eeuw, die licht werd veranderd rond 1897-1900 (Foto F.-E. de Wasseige).

Zoals in elk kasteel werd het "moderne" comfort (elektriciteit, stromend water, verwarming, enz.) zeker in het begin van de 20ste eeuw geïnstalleerd, en in de loop der tijd vervangen of gerenoveerd. Helaas is geen enkel document bewaard gebleven om die werken te bevestigen en te preciseren, die dan wel "ondergeschikt" waren maar zonder dewelke een woning nagenoeg onmogelijk permanent bewoond kan worden.

ILL. 21 – De kleine kast met schuifdeuren die op een ingenieuze manier is ingewerkt boven een dubbele deur (Foto F.-E. de Wasseige).

Het interieur

Aangezien het kasteel in verschillende fasen werd gebouwd in de loop van ongeveer zes eeuwen vertoont het – en vooral het interieur dan – dus geen enkele homogeniteit. Dat neemt niet weg dat het enkele stukken bevat die interessant zijn uit historisch en artistiek standpunt, en andere die merkwaardig of ongewoon zijn. We beschrijven hieronder enkele daarvan.

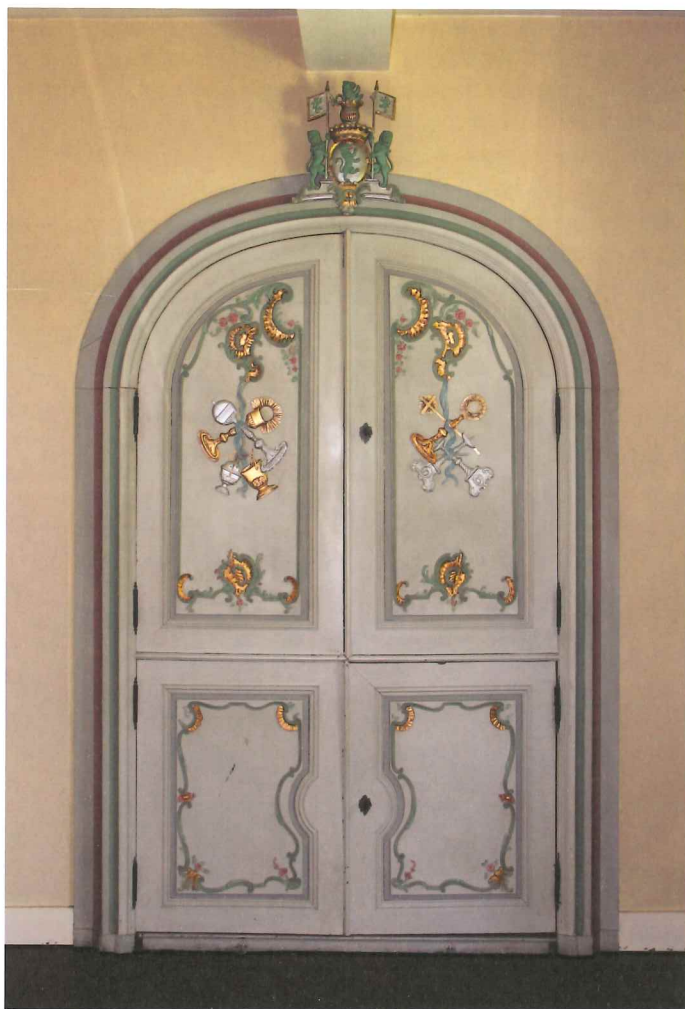
Er staat nog een deel van de oude middeleeuwse slottoren : volgens de archeologen¹⁸ zou een deel van het tongewelf en van het plaveisel in grote keien van de benedenverdieping immers origineel zijn, om nog maar te zwijgen van de dikte van de muren (1,40 tot 1,70 m naargelang de verdiepingen), enz.

Het oorspronkelijke element van de grote keuken is dat ze betegeld is met oude Delftse tegels.

▼ Ill. 23 – Het door Victor Rousseau gemaakte stucwerk dat werd aangebracht in de grote eetkamer (foto F.-E. de Wasseige).

▼ Ill. 24 – De deuren van de huiskapel, gerestaureerd in de jaren 1960 (foto F.-E. de Wasseige).

▼ Ill. 25 – De "troubadour"-schoorsteen in het "nieuwe gedeelte" (foto F.-E. de Wasseige).

Hier en daar verbergt het kasteel enkele verrassingen, zoals een kleine bergruimte met twee schuifdeuren die is gemaakt boven een dubbele deur (ILL. 21). De grote eetkamer (ILL. 22 – [G]), uit de tijd van Lodewijk XVI, werd in 1897 gedeeltelijk heringericht in de stijl van die tijd, zoals blijkt uit de aanwezigheid van twee bas-reliëfs in stucwerk (of gipswerk) die het werk zijn van beeldhouwer Victor Rousseau (ILL. 23), die de gewoonte had om samen te werken met architecten, waaronder Paul Demany.

Dankzij Lucie Ranscelot werden de deuren waarachter de privé-huiskapel (einde van de 18de eeuw) van kanunnik de Donnea verborgen zit in de jaren 1960 gerestaureerd (ILL. 24).

De grote salon van het eclectisch gedeelte (1897) onderscheidt zich door twee opmerkelijke realisaties : een schoorsteen in "troubadourstijl" (ILL. 25) en een groot trappenhuis (ILL. 26), verfraaid met een verbazingwekkende smeedijzeren trapeuning in Lodewijk XV-stijl.

▲ Ill. 26 – Het grote trappenhuis van het "nieuwe gedeelte" (foto F.-E. de Wasseige).

Besluit

Hoewel er een schrijnend gebrek is aan documenten om een grondiger historische en architecturale studie te doen, bevat het kasteel van Lassus architecturale elementen uit zes verschillende, vrij duidelijk zichtbare tijdperken. Die elementen zijn allemaal even interessant, wat een grote rijkdom is. Hebt u ooit een kasteel met twee slottoren gezien?

Bovendien is de omgeving van het kasteel, als we de verdwijning van de kasteelhoeve buiten beschouwing laten, niet echt veranderd : de Ourthe en de eeuwenoude bomen van het park (ILL. 27) leveren een bekoorlijke bijdrage aan de charme van het domein. Het belangrijkste is de vaststelling dat de huidige eigenaars hun enorme kasteel nog altijd permanent bewonen en dat ze de bestemming gedeeltelijk gewijzigd hebben om ervoor te zorgen dat het niet vastgeroest blijft in de herinneringen aan vervlogen eeuwen. Wie zei ook weer dat kastelen anachronistische bouwwerken zijn?

* Eigenaar van het kasteel van Lassus

** Architect-stedenbouwkundige

*** Promovendus in de geschiedenis, de kunst en de archeologie

De redactie dankt graaf Guy d'Aspremont Lynden de Maillen en Frédéric Chaudoir van harte voor de informatie over hun families die zij ons verstrekten.

¹ Arrondissement Hoei, provincie Luik, aan de rand van de provincie Luxemburg. Zie onder andere: G. SCHUIND, *Une principauté ecclésiastique de l'Ancien Régime. Stavelot-Malmedy*, Stavelot, 1914. – H. HASQUIN, *Communes de Belgique. Dictionnaire d'histoire et de géographie administrative. 1. Wallonie*, Brussel, 1983, vol. 1, p. 626.

² C. d'URSEL et al., *Donjons médiévaux de Wallonie*. Coll. inventaires thématiques, Namen, 2003, vol. 3, p. 46-49.

³ Xhignesse is een ander gehucht van de gemeente Hamoir.

⁴ P. JANSSENS & L. DUERLOO, *Armorial de la noblesse belge du XVe au XXe siècle*, Brussel, 1992, [vol. 2], p. 665.

⁵ C. DOUXCHAMPS-LEFÈVRE, *Châteaux de l'arrondissement de Huy. Leurs occupants*, Wépion, 2004, p. 60.

⁶ De archieven met betrekking tot Lassus voor deze periode zijn gelukkig goed bewaard gebleven: een opmerkelijke samenvatting, waarop we ons overigens in grote mate geïnspireerd hebben voor dit artikel, werd gepubliceerd door wijlen Mevrouw Denise de Donnea de Hamoir: "Les Donnea, maîtres de forge et négociants en fer au pays de Liège aux XVIIe et XVIIIe siècles, officiers héréditaires du ban de Hamoir en comté de Logne, au pays de Stavelot au XVIIIe siècle", in *Le Parchemin*, speciaal nummer, Brussel, dec. 1978.

⁷ Deze titel werd door Leopold I erkend in 1845 (P. JANSSENS & L. DUERLOO, *op. cit.*, vol. 1, p. 706-707).

⁸ Zie: Jean YERNAUX, "Les Chaudoir", in *Revue du conseil économique wallon*, nr 56, mei 1962, p. 72-75.

⁹ NVDR : deze "kooi" is in hout en heeft geen enkele opening ...

¹⁰ De ronde torens duiken pas op in de middeleeuwse militaire architectuur vanaf de 15de eeuw, de tijd van de eerste artillerie met bombardevuur.

¹¹ Zie de gedetailleerde beschrijving in *Le Patrimoine monumental de la Belgique. Wallonie*, vol. 16.1, Luik, 1992, p. 503-504.

¹² Zoals zou worden bevestigd door twee schoorsteenstijlen in de vorm van kariatiden in renaissancestijl in een kamer op de verdieping. X. DUQUENNE, *Les photographies de châteaux prises par Émile de Damseaux vers 1870*, onuitgegeven typescript, Brussel, 2012.

¹³ Op grond van het steenverband van de breukstenen, dat veel regelmatig is dan de rest van het gebouw, en de vooruitstekende raamluizen zonder sluitsteen.

¹⁴ De raamopeningen van dit hoektorentje zijn voorzien van guillotineringen, wat wordt herhaald in de ramen van zijn realisatie.

¹⁵ Er worden ook "moderne" materialen gebruikt: de betegeling van het terras is uit hetzelfde materiaal als de vroegere dijken aan de Belgische kust.

¹⁶ Na wat opzoekwerk hebben we geen enkel spoor gevonden van dit type van dakkapel, bijvoorbeeld in de volgende werken: E. VIOLLET-LE-DUC, *Dictionnaire raisonné de l'architecture française [...]*, Parijs, t. 6, 1863, p. 185-196; L. CLOQUET, *Traité d'architecture*, Parijs-Luik, 1898, t. 2, p. 357-364; M. SANGUÉ & J. BEAULIEU, *Couverture en ardoises*, Rennes, 1983, p. 285-290; J.-M. PÉROUSE DE MONCLOS, *Architecture. Méthode et vocabulaire*, Parijs, 2004, p. 350-353.

¹⁷ C. d'URSEL et al., *op. cit.*

L'AWaP, l'Agence wallonne du Patrimoine, soutient Demeures Historiques & Jardins